

«Зруйноване дитинство» (Спогади школярів Харківщини про часи окупації)

9 травня — День Перемоги, державне свято в Україні, що святкують уже багато десятиліть. З кожним роком усе менше живих свідків того страшного воєнного лихоліття, але пам'ять про пережиті страждання, події часів окупації збережена в документах на полицях архівних сховищ.

Чимало документів періоду окупації Харківської області (1941–1943 рр.) зберігається в Державному архіві Харківської області.

Це окремі фонди, колекції, серед яких є документи органів влади, листи, акти про збитки, заподіяні нацистськими загарбниками, про діяльність партизанських загонів, про роботу винищувальних батальйонів на території Харківщини та ін. Ці документи вже давно стали частиною історії покоління «дітей війни».

Про життя населення в період нацистської окупації також свідчить вміст фонду Р-3746 – «Колекція документів про німецько-фашистський окупаційний режим на території Харківської області 1941–1943 рр. м. Харків».

Ця колекція була створена 22 листопада 1947 року й складається з письмових робіт дітей війни на тему «Що я пережив під час німецької окупації», витяги з яких публікуємо нижче.

Зі спогадів О. Стешенкової, учениці 5-А класу Аполонівської НСШ Сахновщинського району: «В час німецької окупації мені жилося дуже погано. Одного разу матері не було дома, прийшли німці і забрали все з хати. Я плакала і просила їх, щоб вони дали з одєжи хоч що небудь, але вони на мою відповідь наставили на мене наган. При відступі німці спалили хату і сказали мені, щоб я сідала на машину і їхала з ними, але я не сіла. Тоді німці зайшли і спалили 13 хат».

П. Головацький, учень 6-го класу Печенізької СШ: «Це було у березні 1943 р. Наші частини відкинули німецькі полчища за Харків. Але німцям надійшла допомога танків і літаків і вони почали с стріляти по селах. Літаки нещадно бомбили мирне населення. Вони бомбили і палили хати, заганяли людей назад у вогонь, полюючи за кожним, хто показувався на очі».

Н. Кошавець, учениця 5-го класу Мартівської НСШ Красноградського району: «Я жила в місті Харкові з 1931 р. по 1941 р. В жовтні 41 р. вступили до нас німецькі окупанти, стали вони на нашій рідній землі порядкувати, і стали наших братів та сестер вішати і розстрілювати. Ходили по хатах і квартирах забирати одєжу, хліб. Ми стали їздити міняти, то вони стояли дорогою і забирали. Люди мерли від голоду. Вони розграбували Палац культури „Металіст”, вони забирали молодь в Німеччину під свій гніт, вони й там мерли від голоду. Потім ми переїхали в село Мартову, але й тут не було порятунку, вони й тут так саме знущалися з селян і робітників».

Багато молоді в роки окупації було вивезено до Німеччини.

Про це також писали учні, яким вдалося залишитися у рідному краю.

З письмової роботи учениці 7-го класу Таранівської НСШ Є. Руденко: «Прийшовши до нас німці мучили, убивали й вішали мирних людей.

Оскаженіли німці кожен день ганяли на роботу. В 1942 році, після майського фронту, почали брати в Германію. Молодіж тікали по бур'янах, по горищах і скрізь куди можна. Але німецькі підлизи шукали скрізь і находили, а як не найдуть, то брали батьків. Брали аж на фронт під окопи»

Н. Михайлюченко, учениця 7-го класу школи № 2 м. Богодухова: «Німецькі загарбники забрали багато молоді і відправили на тяжкі роботи в Німеччину. Молоді дівчата і юнаки ховалися по горищах і бур'янах, щоб не попасти в руки поліцаїв і жандармів. Над цією молоддю вони жорстоко розправлялися. В цей час німці дуже зруйнували місто. Було зруйновано багато радгоспів, колгоспів, шкіл і дуже багато будинків мирного населення. Руйнували заводи, фабрики. Забирали худобу, кур, яйця, сало, масло і вивозили в Німеччину. В нашому місті був голод.

Незважаючи на всі труднощі мирне населення допомагало Червоній Армії. Старики, юнаки і дівчата організовувались у партизанські загони. І всіма силами допомагали Червоній Армії. Знищували німецьких солдат і офіцерів. Зривали містки, залізниці, фабрики, заводи, і ін. Жителі міста підбирали ранених бійців, організовували лікування і переправляли їх на лінію фронту до своїх частин. Окупанти визнали силу ненависті українського народу».

З письмової роботи учня 6-го класу Чернечанської НСШ Краснокутського району О. Шийки: «Два з половиною роки ми були під німецьким ярмом. Два з половиною роки ми стогнали під чоботом німецьких фашистів. Та настав той довгожданий день, коли нас визволила наша славна Червона Армія. Селом шли частини Червоної Армії, їхали машини. Люди з великою радістю і любов'ю зустрічали своїх воїнів-визволителів. У кожного на серці була велика радість. Ніколи не забудемо того дня, коли нас визволено від німецького ярма».

Документальні свідчення про трагічні події окупаційного режиму на території Харківської області, що стали для багатьох «дітей війни» невиліковною душевною раною, відклалися в архівних документах воєнного періоду. У далеке минуле відійшли ті часи, але вони й досі хвилюють нас, учать мужності й відданості Батьківщині.

У 2013 році Державний архів Харківської області за підтримки Харківської обласної державної адміністрації випустив збірник архівних документів «Війна очима дітей», представлений добіркою воєнних спогадів дітей шкільного віку, мешканців м. Харкова та районів Харківської області.

Начальник відділу інформації, використання документів та документального забезпечення Державного архіву Харківської області

Марія ЕЛЬКСНІТ